



**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН АТЫНАН
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН**

жаран Рамис Рамазанович Ибраимовдун жана анын өкүлү Самат
Орусбатович Заковдун кайрылуусунун негизинде Кыргыз Республикасынын
Жазык-процесстик кодексинин 352-беренесинин 2-бөлүгүнүн
конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча

Ч Е Ч И М И

2014-жылдын 3-декабры

Бишкек шаары

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы:
төрагалык кылуучу – судья М.Ш. Касымалиевдин, судьялар – Ч.А. Айдарбекова,
М.Р. Бобукеева, Э.Т. Мамыров, А.О. Нарынбекова, Э.Ж. Осмонбаев,
Ч.О. Осмонова, К.С. Сооронкулованын курамында,

сот жыйналышынын катчысы Н.А. Илиязованын катчылыгы менен,

кайрылуучу тарап–жаран Р.Р. Ибраимовдун, ишеним кат боюнча өкүлү
С.О. Заковдун;

жоопкер-тарап – ишеним кат боюнча Кыргыз Республикасынын Жогорку
Кеңешинин кызыкчылыгын көздөгөн өкүлү К.С. Карабекованын;

башка жак – ишеним кат боюнча Кыргыз Республикасынын Жогорку
сотунун өкүлү Ж.С. Бокосhevанын катышуусунда,

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 1, 6, 8, 9, 10-
бөлүктөрүн жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык

палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын 4, 18, 19, 37, 42-беренелеринин талаптарын жетекчиликке алып, ачык соттук жыйналышта Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 352-беренесинин 2-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө ишти карады.

Ишти кароого жаран Р.Р. Ибраимовдун, жана ишеним кат боюнча анын өкүлү С.О. Заковдун өтүнүчү себеп болду.

Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 352-беренесинин 2-бөлүгү Конституцияга ылайык келгендиги тууралуу маселеде аныксыздыктын пайда болуусу ишти кароого негиз болду.

Ишти сот жыйналышына даярдоону жүргүзгөн судья-баяндамачы Э.Ж. Осмонбаевдин маалыматын угуп, көрсөтүлгөн материалдарды изилдеп чыгып, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы

ТАПТЫ :

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасына 2014-жылдын 30-апрелинде жаран Р.Р. Ибраимовдун жана ишеним кат боюнча анын өкүлү С.О. Заковдун Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 352-беренесинин 2-бөлүгү «эгерде толук эмес жана бир жактуу жүргүзүлгөн соттук териштирүүнүн натыйжасында аларды белгилөө өкүмдү чыгарууда олуттуу мааниге ээ болушу мүмкүн болгон жагдайлар аныкталбай калса, өкүм жокко чыгарууга тийиш» деп каралган Кыргыз Республикасынын Конституциянын 16-беренесинин 3-бөлүгүнө, 26-беренесинин 2-бөлүгүнө, 99-беренесинин 3-бөлүгүнө карама-каршы келгендигин жана конституциялуу эместигин таануу жөнүндө өтүнүчү келип түшкөн.

Өтүнүчкө тиркелген материалдар көрсөткөндөй, алдын-ал тергөө органдары тарабынан Р.Р. Ибраимов Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 310-беренесинин 1-бөлүгү, 318-беренесинин 1-бөлүгү тарабынан каралган кылмышты жасоо боюнча айыпталган, тактап айтканда, ал Кыргыз Республикасынын Чүй областынын Москва районунун жерге жайгаштыруу жана кыймылсыз мүлккө укуктарды каттоо боюнча башкармалыктын начальнигин

кызмат ордун ээлеп турганда, 2012-жылдын 11-июнунда пайда көздөө максатында, кызматтык кабинеттен жаран М. Орозбаковдон алдын ала макулдашылган 300 АКШ доллары өлчөмүндөгү пара алып, ал үчүн кыймылсыз мүлккө документтерди кайта каттоого көмөк көрсөтүүгө убада берген. Акча каражатын алгандан кийин тергөөнүн жоромолу боюнча Р.Р. Ибраимов Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигинин уюшкан кылмыштуулук жана коррупция менен күрөшүү боюнча Башкы башкармалыгынын кызматкерлерине тергөө аракеттерин жүргүзүүгө каршылык көрсөткөн.

Кыргыз Республикасынын Чүй областынын Сокулук райондук соту 2013-жылдын 3-июнунда соттук териштирүүнүн натыйжалары боюнча Р.Р. Ибраимовго карата анын аракеттеринде кылмыш курамы жоктугунан актоо өкүмүн чыгарган. Бул өкүмгө Чүй областынын Сокулук районунун прокурорунун жардамчысы тарабынан апелляциялык сунуштама киргизген. Чүй областтык сотунун соттук коллегиясы өзүнүн 2013-жылдын 21-августундагы өкүмү менен ишти апелляциялык тартипте карап чыгуу менен Кыргыз Республикасынын Чүй областынын Сокулук райондук сотунун өкүмүн өзгөртүүсүз калтырган. Соттук коллегиянын көрсөтүлгөн өкүмүнө Чүй областынын прокуратурасынын бөлүмүнүн улук прокурору тарабынан көзөмөл тартибинде сунуштама киргизген.

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун соттук коллегиясы Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 352-беренесинин 2-бөлүгүн жетекчиликке алып, 2014-жылдын 27-февралында Чүй областынын Сокулук райондук сотунун 2013-жылдын 3-июнундагы өкүмүн жана Чүй областтык сотунун соттук коллегиясынын 2013-жылдын 21-августундагы өкүмүн жокко чыгарып жана жазык ишин Чүй областынын Сокулук райондук сотуна күбөлөрдүн көрсөтмөлөрүнүн ортосундагы карама-каршылыктарды жөнгө салууну талап кылуу менен соттун башка курамы менен жаңыдан кароого жөнөткөн.

Арыз берүүчүлөрдүн пикири боюнча, Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 352-беренесинин 2-бөлүгү Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 26-беренесинин 2-бөлүгүндө каралган «Эч ким өзүнүн

күнөөсүздүгүн далилдөөгө милдеттүү эмес. Күнөөлүү экенине карата ар кандай шектенүү айыпталуучунун пайдасына чечмеленет» деген талаптарды бузуп жатат. Алар ошондой эле, талаш-тартышты туудуруучу ченем Кыргыз Республикасынын Конституциясынын бардыгынын мыйзам жана сот алдында бирдейлигин белгилеген 16-беренесинин 3-бөлүгүнө жана Кыргыз Республикасынын Конституциясынын тараптардын тең укуктуулугун жана атаандаштыгынын сот адилеттигин аткаруу принциптери катары бекемделген 99-беренесинин 3-бөлүгүнө карама-каршы келет деп эсептешет. Арыз берүүчүлөр өздөрүнүн позициясын негиздөө үчүн Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 18-беренесинин 5, 6, 7-бөлүктөрүнүн жоболорун келтиришет.

Конституциялык палатанын судьялар коллегиясынын 2014-жылдын 11-июнундагы аныктамасы менен арыз берүүчүнүн жана анын өкүлүнүн өтүнүчү өндүрүшкө кабыл алынган.

Сот жыйналышында кайрылуучу тарап өзүнүн өтүнүчүн колдоп, аны канааттандырууну суранган.

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин өкүлү К.С. Карабекова кайрылуучу тараптын жүйөлөрү менен макул болбой, талаш-тартышты туудуруучу ченемдик жобо Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык келгендигин белгилеп, өтүнүчтү канааттандыруусуз калтырууну суранган.

Конституциялык палата тараптардын жүйөлөрүн талкуулап, иштин материалдарын изилдеп, төмөнкүдөй тыянактарга келди:

1. «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 19-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык, Конституциялык палата кайрылуудагы ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу күмөн жараткан бөлүгүнө гана тийиштүү болгон предмет боюнча актыларды чыгарат.

Ошентип, ушул иш боюнча Конституциялык палатанын кароо предмети болуп төмөнкү мазмундагы Жазык-процесстик кодексинин 352-беренесинин 2-бөлүгү каралат:

«352-берене. Жазык-процесстик мыйзамды олуттуу бузуу

(2) Эгерде толук эмес жана бир жактуу жүргүзүлгөн соттук териштирүүнүн натыйжасында аларды белгилөө өкүмдү чыгарууда олуттуу мааниге ээ болушу мүмкүн болгон жагдайлар аныкталбай калса, өкүм жокко чыгарууга тийиш.».

1999-жылдын 30-июнундагы №62 Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодекси мыйзамдарда белгиленген тартипте кабыл алынган, 1999-жылдын 30-июнундагы №63 «Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексин колдонууга киргизүү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы менен киргизилген, «Эркин-Тоо» гезитинде 1999-жылдын 21-июлунда №59-60-61-62 сандарында жарыяланган, Кыргыз Республикасынын енемдик укуктук актыларынын Мамлекеттик реестрине киргизилген жана колдонуудагы болуп саналат.

2. Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 93-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык Кыргыз Республикасында сот адилеттигин сот гана жүзөгө ашырат. Ошону менен Кыргыз Республикасынын Конституциясы ар кимге анын укуктары менен эркиндиктерин соттук коргоого кепилдиктерди берет (40-берене).

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын (1, 16, 20, 40- беренелер) Кыргыз Республикасындагы ченемдеринин маңызы боюнча укуктук мамлекеттин ажырагыс элементи катары укуктун үстөмдүгүнүн принцибине негизделген укуктук тутум, ар бир адамдын соттук коргоого болгон укугу бардык субъекттерге көз карандысыз жана калыс соттор тарабынан тараптардын атаандаштыгынын жана тең укуктуулугунун негизинде жүзөгө ашырылуучу сот адилеттигине эркин жана тең укуктуу, ошондой эле алардын мыйзамдуу кызыкчылыктарын, анын ичинде сот кетирген катачылыктардан коргоону карайт.

Мамлекеттин адилеттүү, компетенттүү жана таасирдүү соттук коргоону жүзөгө ашыруусу укуктарын камсыз кылуу милдети Кыргыз Республикасынын укуктук тутумунун түзүүчү бөлүгү болгон адам укуктарынын Жалпы декларациясынан (8-берене), Атуулдук жана саясий укуктар жөнүндө Эл аралык пактынан (2-берене) келип чыгат.

Албетте, сот адилеттиги өзүнүн мааниси боюнча адилеттүүлүктүн талаптарына жооп берип жана конституциялык укуктарды жана эркиндиктерди

майнаптуу коргоону камсыз кылган шартта таанылат, мыйзам чыгаруучу аны аткаруу тартибин аныктоо менен сот адилеттүүлүк, башкача айтканда мыйзамдуу, негиздүү жана акыйкаттуу соттук чечимдерди чыгарууга кепилдик бере турган механизмди белгилөө керек, анын ичинде жогору турган сот тарабынан ишти кайра кароого укукту камсыз кылуучу жол-жоболорду кароого милдеттүү.

3. Кыргыз Республикасында сот бийлиги конституциялык, жарандык, административдик, жазык жана сот өндүрүшүнүн башка тариздери менен аркылуу бардыгы үчүн сот өндүрүшүнүн сот адилеттигинин жалпы принциптеринин негизинде, ар бир сот өндүрүшүндө карап чыгуу предметин аныктоочу материалдык укуктук мамилелердин табиятына жана өзгөчөлүктөрүнө (Кыргыз Республикасынын 93–беренесинин 2-бөлүгү, 94–беренесинин 1–бөлүгү, 99–беренесинин 3-бөлүгү) жараша судьялардын көз карандысыздыгын, алардын Кыргыз Республикасынын Конституциясына жана мыйзамга гана баш ийүүсүн, тараптардын атаандаштыгынын жана тең укуктуулугунун негизинде жүзөгө ашырылат.

Жазык сот өндүрүшүнө карата ишти чечип жатып, сот соттук жыйналышта изилденген далилдердин негизинде аныкталган фактылар тууралуу, бул иште пайдаланууга тиешелүү болгон укуктун ченемдери жана ага ылайык, жазык куугунтуктоо жүргүзүлгөн адамдарды соттоо же актоо тууралуу тыянактарды аныктайт дегенди билдирет.

Өзүнүн процесстик статусуна ылайык, сот ишти чечпестен гана, ошондой эле мыйзамды жетекчиликке алып, иштин бардык жагдайларын ар тараптуу, толук жана объективдүү карап чыгуу үчүн бардык зарыл болгон чараларды көрөт (Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 93-беренеси).

Иштин жагдайларын ар тараптуу, толук жана объективдүү изилдөө, бул жазык иштери боюнча чындыкты аныктоонун зарыл болгон шарты катары, сот тарабынан тараптардын далилтартыш жана тең укуктуулук принциптерин сот тарабынан кыйшаюсуз сактаганда гана жүзөгө ашырылат.

Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 18-беренесине ылайык, тараптардын далилтартышынын жана тең укуктуулугу принцибинин

негизги элементтери төмөндөгүлөр болуп саналат: айыптоо жана актоо жана сот тарабынан ишти чечүү бири-биринен өзүнчө бөлүү жана аларды ар кандай органдар жана кызмат адамдары тарабынан жүзөгө ашыруу; айыптоо жана актоо тараптардын өздөрүнүн иш-милдеттерин жүзөгө ашырышы үчүн бирдей процесстик укуктарды берүү; сот тарабынан тараптардын процесстик милдеттерин аткаруу жана аларга берилген укуктарды жүзөгө ашыруу үчүн керектүү шарттарды камсыз кылуу, мында сот айыптоонун же актоонун бир тарабында болбойт жана укуктун таламдарынан башка, кандайдыр бир таламдарды билдирбейт.

Сот процессинин ушундай түзүлүшү ишти толук жана ар тараптуу изилдөөнү жана анын туура, адилеттүү чечилишин камсыз кылат. Ар бир далил текшерилет жана ар бир жагдай айыптоочу жана жактоочунун көз карашынан изилденет; сот айыптоочу тараптын дагы, ошондой эле айыпталуучунун (соттолуучунун) пайдасына дагы бардык далилдерди жана дайындарды айкын кылууга жана баалап көрүүгө мүмкүнчүлүгү бар.

4. Кыргыз Республикасынын укуктук тутумунда жазык иштери боюнча соттук актыларды кайра карап чыгуу институту Кыргыз Республикасынын Конституциясынын жоболоруна негизделген (20-беренесинин 5-бөлүгүнүн 3-пункту, 27-беренесинин 1-бөлүгү). Соттук катчылыкты оңдоо механизмин түзүү максатында мыйзам чыгаруучу тарабынан Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинде сот актыларын кайра кароон жол-жоболору: экинчи инстанциядагы – апелляциялык тартипте мыйзамдуу күчүнө кирбеген соттук актыларга даттануу боюнча ишти кароочу сот өндүрүшү; кассациялык тартипте мыйзамдуу күчүнө кирген сот актыларын кайра карап чыгуу, көзөмөл тартибинде жана жаңы пайда болгон жагдайлар боюнча каралган.

Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 341-беренесине ылайык апелляциялык инстанциядагы сот иштин фактылай жагдайларын белгилөөнүн жана жазык мыйзамынын колдонуунун тууралыгын, ошондой эле ишти кароодо жана чечүүдө жазык процесстик мыйзамдын сакталышын текшерет. Апелляциялык инстанциянын соту биринчи инстанциянын сотунун

өкүмүн Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 349-беренеси менен каралган негиздер боюнча жокко чыгарат же өзгөртөт. Ушундай негиздердин бири Жазык-процесстик мыйзамдагы көптөгөн мыйзам бузуулар болуп саналат (Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 349-беренесинин 3-пункту), анын маңызы Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 352-беренесинде ачылат. Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 352-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык соттук териштирүүдө ишти тергөөдө ушул ишке катышкан адамдарды Кыргыз Республикасынын кодексинин ченемдерин бузуу, мыйзам тарабынан кепилдикке алынган укуктарынан ажыратуу же кысым көрсөтүү, сот өндүрүшүнүн жол-жобосун сактабоо аркылуу же башка жол менен иштин жагдайларын ар тараптан жана объективдүү иликтөөгө тоскоол кылуу, соттун акыйкаттуу өкүмүн чыгарууга таасир тийгизүү же таасир этүү мүмкүнчүлүгү жазык-процесстик мыйзамды олуттуу бузуу деп таанылат. Ушундан улам, колдонуудагы укуктук жөнгө салуунун каралган тутумунда Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 352-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык эгерде толук эмес жана бир жактуу жүргүзүлгөн соттук териштирүүнүн натыйжасында аларды белгилөө өкүмдү чыгарууда олуттуу мааниге ээ болушу мүмкүн болгон жагдайлар аныкталбай калса, өкүм жокко чыгарууга тийиш.

Ар бир адамдын соттук коргоого болгон конституциялык укугу мамлекет тарабынан ишти эң алды менен, биринчи инстанциядагы сотто майнаптуу жана адилеттүү териштирүү үчүн зарыл болгон шарттарды түзүүнү билдирет. Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 19-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык сот айыптоочу жана жактоочу тараптарга алардын иштин жагдайын толук изилдеп чыгууга болгон укуктарын ишке ашыруу үчүн аларга зарыл шарттарды камсыз кылып берет жана анык далилдердин негизинде гана иш боюнча чечим чыгарат. Ошондуктан, мыйзам чыгаруучу сот тарабынан иш боюнча адилеттүү соттук, башкача айтканда, мыйзамдуу, негиздүү жана акыйкаттуу чечимди толугу менен камсыз кылган ушундай процесстик механизмдерди кароого милдеттүү. Буга байланыштуу талаш-тартыш туудурган ченемдик жоболор менен

аныкталуучу биринчи инстанциядагы соттун өкүмүн жокко чыгаруу үчүн негиздер жазык процесстик мыйзамдын башка ченемдери менен, атап айтканда, биринчи инстанциянын сотунда өндүрүштүн эрежелерине ылайык тутумдук байланышта кароо зарыл (Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин III-бөлүмү). Жазык-процесстик мыйзам тарабынан каралган жол-жоболор биринчи инстанциядагы сот тарабынан иштин жагдайларын толук жана ар тараптуу изилдөөгө мүмкүнчүлүк берген зарыл болгон көлөмдө колдонулбаган учурларда, апелляциялык инстанциядагы сот иш боюнча чыгарылган соттук чечимдин мыйзамдуулугунан жана негиздүүлүгүнөн шектенүүгө укуктуу.

Ошондуктан, укуктук жөнгө салуунун тутумунда каралып жаткан Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 352-беренесинин 2-бөлүгүнүн жоболору биринчи инстанциядагы сот тарабынан кетирилген жазык-процесстик мыйзамдагы маанилүү мыйзам бузууларды четтетүүгө жол берет. Ошону менен талаш-тартыш туудуруучу ченемдик жоболор, ишти андан жогору турган сот тарабынан кайра карап чыгуу укугун кошуп алганда, конституциялык укукту соттук коргоого камсыз кылууга багытталган. Мында, апелляциялык инстанциядагы сот тарабынан талаш-тартыш туудуруучу предмети болгон конституциялык ченемди колдонуу сот өндүрүшүнүн катышуучуларына таандык болгон процесстик укуктарды ишке ашырууга тоскоол болбойт. Талаш-тартышты туудуруучу ченем биринчи инстанциядагы соттун өкүмүн жокко чыгаруунун негизин белгилейт, анткени өзүнүн укуктук маңызы менен тараптардын далилтартыштык жана тең укуктуулук принциптерин бузбайт. Бул көз караштан алганда жана ушул чечимдин 3-бөлүмүндө келтирилген далилдерден улам жана талаш-тартышты туудуруучу ченем Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 16-беренесинин 3-бөлүгүнүн, 19-беренесинин 3-бөлүгүнө карама-каршы келгендигин таануу жөнүндө арыз берүүчүлөрдүн талаптары кудуретсиздик болуп эсептелет.

Кайрылуучу тараптын талаш-тартышты туудуруучу ченемдин акыйкаттуу жана калыс сот адилеттигинин эл аралык стандарттарына ылайык келбегендиги тууралуу далилдери боюнча апелляциялык инстанциянын соту биринчи

инстанциядагы сотунун өкүмдөрүнө карата процесстик-укуктук кесепеттерди пайдалануу менен байланышкан өзүнүн укуктарын ишке ашыруу, атап айтканда, талаш-тартышты туудуручу ченемди өкүмдү жокко чыгарууга негиз катары пайдалануу соттун айыптоочуунун же жактоочуунун ишине кийлигишүү катары каралышы мүмкүн эмес. Ошондой эле, талаш-тартышты туудуручу ченем ишти кароодо объективдүүлүктү жана калыстыкты сактоо милдетинен сотту бошотпойт жана иш боюнча соттук өндүрүштүн катышуучуларынын процесстик укуктарын ишке ашырууга кепилдик берүүчү жол-жобону сактоодо укуктук соттук чечимди чыгарууга тоскоол болбойт.

5. Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун талаш-тартышты туудуручу ченемди колдонгондугу тууралуу кайрылуучу тараптын каралып жаткан иш боюнча жыйналыштын жүрүшүндө айтылган далилдери боюнча төмөнкүдөй инстанцияларда чыгарылган соттук чечимдердин мыйзамдуулугу жана негиздүүлүгү ошондой эле кассациялык жана көзөмөл инстанциялардагы сотунун текшерүү предмети болуп саналарын дагы белгилей кетүү керек. Кассациялык жана көзөмөл инстанциялардагы сот өндүрүшү мыйзамдуу күчүнө кирген соттук актыларды оңдоого багытталган жана соттук актылардын мыйзамдуулугуна кошумча кепилдик катары колдонулат. Мыйзамдуу күчүнө кирген соттун актысы мурдагы соттук териштирүүнүн жүрүшүндө жаңылыштык кетирилген актысы жок соттук актыны жокко чыгарууга же өзгөртүүсүз калыбына келтирүүгө болбогондо, сот тарабынан кетирилген катанын жана иштин аякташына жол бергендиктин натыйжасында укуктар жана мыйзамдуу кызыкчылыктар өзгөчө учурларда гана өзгөртүлүшү жана жокко чыгарылышы мүмкүн.

6. 2013-жылдын 22-ноябрындагы чечимдеринде чагылдырылган Д.У. Шигаеванын кайрылуусу боюнча, 2013-жылдын 27-декабрындагы А.М. Мироновдун жана башкалардын кайрылуусу, 2014-жылдын 12-февралындагы Ж. Алиевдин, 2014-жылдын 31-октябрындагы А.М. Кочкорбаеванын кайрылуусу боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциясына жана Конституциялык палатанын укуктук позицияларына ылайык, соттук чечимдердин мыйзамдуу

күчүн таануу, алардын төгүндөлбөстүгүн, аткарылышын, укуктук мамилелердин туруктуулугун жана ошондой эле мыйзамдуу күчүнө кирген соттук актылар тарабынан белгиленген укуктук мамилелердин катышуучуларынын укуктук статусун бузуп жаткандыктан, күчүнө кирген сот актыларын жокко чыгаруу жана өзгөртүү шарттарын мыйзам ченемдүүлүгүн зарыл болгон аныктоосу чыгып жатат, алардын жетишсиздик укуктук регламентештирүүсү укуктук аныктыкты бузат.

Жогоруда баяндалгандын негизинде, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-статьясынын 6-бөлүгүнүн 1-пунктун, 8, 9- бөлүктөрүн, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 46, 47, 48, 51, 52-беренелерин жетекчиликке алып Конституциялык палата

Ч Е Ч Т И:

1. Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 352-беренесинин 2-бөлүгү Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 16-беренесинин 3-бөлүгүнө, 26-беренесинин 2-бөлүгүнө, 99-беренесинин 3-бөлүгүнө карама-каршы келбегендиги таанылсын.

2. Чечим жарыяланган учурдан тартып күчүнө кирет. Чечим акыркы, даттанууга жатпайт.

3. Чечим бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүү жана республиканын бардык аймагында аткарылууга жатат.

4. Чечим Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басылмаларында, Конституциялык палатанын расмий сайтында жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын Жарчысына» жарыялансын.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫ

Бул иш боюнча судья Э.Ж. Осмонбаевдин өзгөчө пикири бар (төмөндөгүнү караңыз).

**Жаран Р.Р. Ибраимовдун жана анын өкүлү С.О. Заковдун кайрылуусуна
байланыштуу Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин
352-беренесинин 2-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш
боюнча Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык
палатасынын судьясы Э.Ж. Осмонбаевдин**

ӨЗГӨЧӨ ПИКИРИ

1. Конституциянын мааниси боюнча Кыргыз Республикасында сот адилеттиги көз карандысыз жана калыстык соттор тарабынан тараптардын атаандаштыгынын жана тең укуктуулугунун негизинде жүзөгө ашырылат; жазык иши боюнча күнөөнү далилдөө түйшүгү айыптоочуга жүктөлөт; эч ким өзүнүн күнөөсүздүгүн далилдөөгө милдеттүү эмес; эч ким жеке өзүнө, жакын туугандарынын чөйрөсүнө каршы күбө катары өтүүгө милдеттүү эмес (93-, 94-, 26-беренелер). Ошону менен, Конституция тарабынан кызыкдар тараптын демилгеси боюнча сот аракеттерин аткарууну болжолдогон сот адилеттигин жиберүүнүн англиялык-америкалык үлгүсү үчүн мүнөздүү болгон жазык сот процессинин атаандаштыгынын өзгөчө таризи орнотулган. Атаандаштыгынын конституциялык принциптерине ылайык, жазык сот процессинин кыймылдатуучу күчү болуп айыпталуучу эсептелет жана сот ага берилген материалдардын негизинде гана чечим чыгарууга милдеттүү, эгерде, соттун пикири боюнча, иштин бардык жагдайын толук чагылдырбаса дагы.

Ошондуктан, соттон иштин толук жана ар тараптуу текшеришин, иштин бардык жагдайларынын ачылышын талап кылган мыйзам ченеми конституциялуу деп тааныла албайт, анткени соттон процесстик активдүүлүктү талап кылат, ал жогоруда аталган жазык сот өндүрүшүнүн конституциялык принциби менен ылайык келбейт.

Өзгөчө белгилей кетүү керек, жазык-процесстик мыйзамда советтик жазык процессинин принциптерин, негизинен, ишти ар тараптуу, толук жана объективдүү изилдөө принцибин сактап калуу (КР ЖПК 19-берене) ар биринин акыйкат жана калыс сотко болгон конституциялык укугун кармоосуна зыяндуу таасир кылат, анткени так ушул күнөөсүн далилдөө процессинде, бул учурда

тараптардын тең укуктуулугун эске алуу керек, жана тагылган айыптоону төгүнгө чыгаруу процессинде соттун кийлигишүүсүнө болгон конституциялык тыюу соттун калыстыгын камсыз кылууга негизделген. Сот пассивдүү болуп кала бериши керек жана кызыкдар тараптын демилгелерине гана кызыгуу жаратышы керек («судьядан сурашат, судья – жооп берет»), андай болбосо, соттун бардык «өзүн билемдиги» айыптоочу жактын пайдасына да, жактоочунун пайдасына да карата бааланып калышы мүмкүн, бул албетте, анын объективдүүлүгүнө болгон шектенүүнү жаратат.

2. Жазык-процесстик кодекси жазык куугунтуктоосун ишке ашырууда турган тергөөчүнүн кызматын жана сот адилеттигин жиберүүгө чакырылган соттун кызматын чектесе да (32-, 36-беренелер) ошол эле убакта аларга бир эле укуктук милдетти колдонууга уруксат берет – жазык ишин ар тараптуу жана толук изилдеп чыгуу, ушуну менен жазык процессинин бир эле принцибин ар кандай түшүнүүнү сунуш кылат. КР ЖПК 19-беренесинде көргөзүлгөндөй, тергөөчү үчүн «иштин жагдайын ар тараптуу, толук жана объективдүү изилдөө» төмөнкү милдетти түшүндүрөт: «...иштин жагдайын ар тараптуу, толук жана объективдүү изилдөө үчүн бардык чараларды көрүүгө, шектүүнү, айыпкерди ашкерелөөчү, ошондой эле жактоочу, ошондой эле алардын жоопкерчилигин жеңилдетүүчү же оордотуучу жагдайларды табууга милдеттүү», ал эми сот үчүн – «...объективдүүлүктү жана калыстыкты сактоо менен, айыптоочу жана жактоочу тараптарга алардын иштин жагдайын толук изилдеп чыгууга болгон укуктарын ишке ашыруу үчүн аларга зарыл шарттарды камсыз кылуу...». Биринчи караганда, аталган ченемде көргөзүлгөн милдеттер ирээттүү жана жүйөөлүү болуп эсептелет, андан сырткары, сот өндүрүшүн ишке ашыруу учурунда тараптардын атаандаштыгы жана тең укуктуулугу жөнүндө жазык процессинин башка принциптеринен кабар берет. Ошентип, КР ЖПК 18-беренесинин күчү менен, сот айыптоо же жактоочу жактар тарабында чыкпашы жана кандайдыр бир укук кызыкчылыгынан башка кандайдыр бири кызыкчылыгын чагылдырбашы керек, ал эми тараптар өз алдынча жана соттон көз карандысыз өз позициясын, аны коргоп калуу үчүн ыкмаларын жана

каражатты тандашы керек, жана тараптардын өтүнүчү менен гана сот мыйзам тарабынан орнотулган тартипте тиешелүү материалдарды алууга жардам берет.

Бирок, ишти ар тараптуу, толук жана объективдүү кароо жөнүндөгү жазык процессинин андан аркы өнүгүүсү Жазык-процесстик кодексинде, сотко болгон талаптар тараптарга алардын процесстик мыйзамдарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын ишке ашыруу үчүн шарт түзүү зарылдыгы менен чектелбей тургандыгын ачык көргөзөт, ал соттон иштин бардык жагдайларын толук жана ар тараптуу изилдөөгө толук кандуу чараларды кабыл алууну талап кылат. Бул жөнүндө талашка түшкөн ченемде так айтылып жатат, анын кармалбаганы процесстик укукту олуттуу бузуу болуп таанылат жана сот актысын сөзсүз алып салууга алып келет. Анда, Жазык-процесстик кодексинин 352-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык эгерде толук эмес жана бир жактуу жүргүзүлгөн соттук териштирүүнүн натыйжасында аларды белгилөө өкүмдү чыгарууда олуттуу мааниге ээ болушу мүмкүн болгон жагдайлар аныкталбай калса, өкүм жокко чыгарууга тийиш.

Кылмыштын бетин ачууда изилдөө жүргүзүү, башкача айтканда, кылмыштын бардык жагдайларын, анын жасалган жерин убактысын, себебин жана шарттарын, конкреттүү адамдын күнөөлүүлүгүн жана жоопкерчилигин иликтөө, ошондой эле бул жазык аркылуу жабырлануучуга келтирилген зыянды, далилдерди чогултуу, текшерүү жана баалоо жолу менен кылмыш ишин ачкан тергөөчүнүн ролун эске алып, ага тагылган талаптар толугу менен орундуу сезилет. Аны менен бирге, адилет сот териштирүүсүн камсыз кылуудан жана акыйкат сот актысын чыгаруудан турган соттун негизги милдетин көңүлгө алуу менен, мындай талаптар таптакыр жол берилбеген болуп саналат.

Тилекке каршы, иштин мындай абалы менен Конституциялык палата да макул болот, ал *«сот бир гана ишти чечпейт, ал мыйзамдын жетекчилигинде иштин бардык жагдайларын жыйындысын ар тараптуу, толук жана объективдүү кароодо бардык тиешелүү чараларды кабыл алат (Жазык-процесстик кодексинин 93-беренеси). Иш жагдайларын ар тараптуу, толук жана объективдүү изилдөө жазык иштери боюнча чындыкты орнотуунун зарыл*

шарты катары сот тарабынан тараптардын атаандаштыгынын жана тең укуктуулугун кынтыксыз кармоо менен ишке ашырылат» дейт.

Сотко мындай милдеттерди кылуу, ошол эле убакта, жазык процессинин учурунда адилеттик жана калыстык, тараптардын атаандаштык жана тең укуктуулук принциптерин кармоону талап кылуу сот адилеттигин жиберүү учурунда бири-бирине каршы келүүчү эрежелерди аткарууну талап кылуу болуп саналат.

Айтылгандардан улам, 2010-жылдагы Конституциянын кабыл алынышына байланыштуу сот өндүрүшүнүн табигатын радикалдык өзгөртүлгөнүнө карабай, мыйзам чыгаруучу советтик өткөн мезгилге болгон мамилесин өзгөрткөн эмес жана соттун айыптоочу тармакка жашырын тартууга аракет кылган, ал, натыйжада бардык сот процессиндеги айыптоочу багытка алып барат. Ушул себептен, соттор азыркыга чейин сот териштирүүлөрүнүн активдүү катышуучулары болуп келет жана тараптардын демилгеси жок эле Жазык-процесстик кодексине ылайык дискрециялык ыйгарымдарга ээ, алар айыптуулугун далилдөө базасын толуктоо катары гана колдонулат. Натыйжада, сот адилеттигин жиберүү сыяктуу мындай маанилүү чөйрөдө конституциялык баалуулуктар ишке ашырылбаган бойдон калат.

3. Ошондой эле талашка түшкөн ченемди Жогорку соттун колдонуу маселеси боюнча Конституциялык палатанын позициясы да айран-таң кылат.

Бир гана кассациялык жана көзөмөл сот инстанцияларынын багытын ачуу менен гана, Конституциялык палата апелляциялык инстанцияда ишти кароону жөнгө сала турган Жазык-процесстик кодексинин 39-бөлүмдөн инстанциялык көзөмөл ченемдерин кабыл алуусу мүмкүн деп эсептейт жана жазык процессинин фундаменталдык принциби – «сот адилеттигин сот аркылуу гана жиберүү» сотун юрисдикциясынын чегин атайылап өзгөртүүгө жол бербейт (КР ЖПК 7-беренесинин 3-бөлүгү), ошондой эле жазык иши боюнча соттун өкүмдөрү жана башка чечимдери Жазык-процесстик кодексинде каралган тартипте гана тиешелүү соттор тарабынан карала жана текшериле тургандыгын таптакыр унутуп калган (КР ЖПК 7-беренесинин 5-бөлүгү). Ошону менен, сот инстанцияларынын юрисдикциясынын чегинде чектөө орнотулган жана Жогорку сот көзөмөл инстанциясынан башка ишти кароо тартибин жөнгө салуучу ченемди колдонууга укуктуу эмес.

Судья

Э.Ж. Осконбаев